

KARJAL ŽURNUALU

2/2017 Ligakuu 1€

Karjalazien iänenkannattai

Mečäs on sygyzy

Mečäs on sygyzy myös,

huabaine ruskoni yö.

Kaste on vilu gu jää,

kukkazet painettih piät.

Kädeb otan minä sen,

kukkazen jälgimäzen.

Kodih sen hill'azeh vien,

mustonnu kezäs sie pien.

Mustelen kui kahtei myö,

astuimmo troppastu myö.

Kui kävellen käzikkäi

meni se kezäine kai.

Nygöi on sygyzy myös,

lehtet jo ujellah vies.

Emmo myö unobtua voi,

midä se kezäine toi.

(Metsäkukkia Z.Dubinina)

Piäkirjutus 10.10.2017

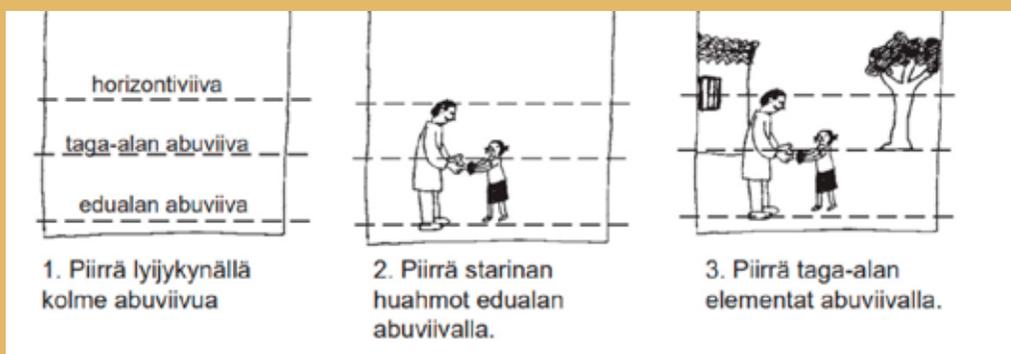
Pertti Lampi

Karjalas da karjalazis

Karjalas da karjalazis on kirjutettu jälgimäzen suanviijenkymmenenvuven aigua tuhanzi kirjoit da kirjutuksii. Suurin oza niilöis käsittelöy karjalastu kul'tuurua suomelazes nägökulmas. Karjalazii ei ole pietty omanu rahvahannu da ei karjalan kiely omanu kieleny kui muijal Europas da Ven'al on ruattu sadoin vuozien aijan. Karjalan kieles on kirjutettu mittumantah verran sen jälgeh, ku oza suomelazis lingvistois algoi pidiä karjalan kiely erillizenny kieleny 1870-luvul lähtijen. Sen sijah meijän muan karjalankielisty vähembistyö ei ole ihan ni yhty käzitelty enne vuotta 2017. Tämän vagavan vajavuksen on kohendannuh professor Anneli Sarhimaan objektivoi tutkimus Vaietut ja vaiennetut – Karjalankieliset karjalaiset Suomessa. Elokuun lopul jullattu tevos on suannuh ylen hyvän vastahotandan alan tiedomiehien keskes. Ozutahes, ku sežo suurin oza Suomen karjalankielizis pidäy tevostu erinomazennu tutkindannu. Nenga voijah piätellä monis lehtikirjutuksis da KKS:h tulluzis kymmenis kontaktois. Monis jälgimäzinny nedälilöinny piettylöis kerähmölöis da muulois tapahtumis sežo on kiitelty tädä kirjuja. Kiitändöi on tulluh enimikseh sežo Somes.

Ziäli on, ku Sarhimaan tevostu on nygyaijan luaduh sežo haukuttu Somes da vie ylen ebäziellizien argumentoinke. Aziel on olluh pieni joukko karjalankielizii, kudamat ei tiijetä dieloloi da kudamat ainos tahtotah andua viäriä tieduo karjalan kieles da karjalankielizen vähembistön hyväkse ruadajis yhtistyksis. Täh joukkoh kuulujat ei huolita tiedomiehien lujennuzis mielis konzu hyö kirjutetah kieles, vaiku ezitetäh omua vaihtohtostu tottu samah tabah kui Muakerä on dročon -liikkehen aktivistat. Suomes aigu toven jälgeh on mennyt vuozinnu roinnuh ylehezekse monis poliittizis laidujoukkolois, ga nygöi ozutahes, ku sežo karjalankielizet suajah tiijustua tämä ilmivö omassah järjestökentäs. Kenbo olis uskonuh eräs vuozu tagaperin, ku vihapaginoi suunnatah karjalan kielen tutkijah da muuloih kielen stuatusan kohendamistu ajajih aktivistoih. Ozakse kymykses on ylen pieni vähembistö, ga toizinduunaiččijoiil karjalankielizil on pričiniä otkazikseh moizis vihapaginois. Muutoin karjalankielizien stuatusan kohedamine jii huavehekse.

Ruvekkua luadimah sarjakuvua karjalan kielellä

Keviällä Jovensuussa piettih karjalankielizien sarjakuvien ruadopaja, kumbane oli oza Elävä kieli – sarjakomiksua suomelasugrilazikse vähembistökielikse -projektua. Projektan tarkoitus on kannattua varaittavassa tilassa oljoiin kielen käyttö sarjakuvan avulla da vaikuttua kielen säilymizeh. Nygöin on roinnuh

karjalankieline komiksoin luajindaopas, kumbazen kiännettih Olga Karlova da Ilja Mošnikov. Kiändäjien algusanoissa suau lugie, jotta ”Karjalan kielen murdehii on äijän. Erähät erotah toine toizesta ylen äijäldi, toizet tuasten ollah lähembäizet. Ga yhtelläh kaikki net murdehet kuulutah yhdellä rahvahalla – karjalaizilla, kumbazet tiije-

täh pidiä tärgienä olla yksi da sama kanza. Tämän kirjazen kiändäjien muamankieli on karjala, yksi pagizou livvikse da toine vienakse. Molemmat mainitut murdehet on nygyjäh normitetut kirjakiellet. Tämä opas ei ole livvikse eigo vienakse. Kiändäjät on kuot'eldu kiändiä sen nengozella karjalan kielellä, kumbaista malttais da ellendäis

joga karjalaine.”

Oppahassa sanellah mi se on seinäkomiksua da sen tarkoitus. Sanellah komiksan rakendetta, da sit tietäväine neuvottu kuin luadie komiksua. Oppahassa neuvotah kuin luadie käzi-kirjutus, kuin sijoittua teksta da kuvat, kuin ližätä kuvah syvyttä, kuin piirdiä ristikanzua da efektoi. Da vielä on kirjutettu ruadovaihieloista da komiksoin levittämizestä. Oppahan voibi lad'd'ata Muailman sarjakuvat ry:n sivuloilla

www.wordcomics.fi

Ruvekkua luadimah sarjakuvua karjalan kielellä!

KŽ 2/2017

Täs noumeras:

Mečäs on sygyzy

Karjalas da karjalazis

Ruvekkua luadimah sarjakuvua karjalan kielellä

Karjalan kieli tarviččou yhteiskunnan tugie, yhteizön aktiivizutta da yhteh hüileh puhumista

Tänä vuvvennu vietetäh E.V. Ahtian 150-vuozipruazniekkua

Praudukomissii tutkiu Norjas saamilazien da kveenilöin repressien

Kižin elävy simvolu

Karjalan Kielen Seuran uuzii julgavoloi

Kuvassa burnalta oigella Ari Burtsoff, Riina Ylönen da Anneli Sarhima.

Karjalan kieli tarviččou yhteskunnan tugie, yhteizön aktiivizutta da yhteh hiileh puhumista

Elokuun jälgimäzenä päivänä piäzi ilmah vuotettu kirja Suomen karjalan kielizistä, Anneli Sarhimaan Vaietut ja vaiennetut – Karjalankieliset karjalaiset Suomessa. Kirja andau selgien kuvan karjalan kielen tilasta täh päiväh suaten, da vielä konkriettizie suozitukse midä pidäs ruadua kielipolitekan tehostamizeksi da kielen käytön ližiämizeksi. Päivän aigana täyzi zuala rahvasta kuuldih paginua eri tiemoista karjalan kielen ymbäriällä.

Fennougristiekan professori Johanna Laakso saneli Eldia-projektasta, kumbazen tuloksih Sarhimaan kirja pohjavuu. Vähemistöt tavan mugah verdailah omie dieloloi toizih vähemistölöih, kuin toizilla on dielot paremmiin kuin

heillä. Sižäisesti hajanaizilla vähemistölöillä tilandehien verdailu voibi vedä joukon sižäizih riidoih da hajoittua joukkuo. Ga projalankieliset karjalaiset Suomessa. Kirja andau selgien kuvan karjalan kielen tilasta täh päiväh suaten, da vielä konkriettizie suozitukse midä pidäs ruadua kielipolitekan tehostamizeksi da kielen käytön ližiämizeksi. Päivän aigana täyzi zuala rahvasta kuuldih paginua eri tiemoista karjalan kielen ymbäriällä.

Fennougristiekan professori Johanna Laakso saneli Eldia-projektasta, kumbazen tuloksih Sarhimaan kirja pohjavuu. Vähemistöt tavan mugah verdailah omie dieloloi toizih vähemistölöih, kuin toizilla on dielot paremmiin kuin

oman kielen da kulttuurain painamine da väheksymine on ihmizen identitietalla da omatunnolla vagava negatiivine dielo. Kiehellizien da kulttuurillizien oigevuksien kieldämizet ollah ihmisoigevusrikkomuksie. ”Ihmisoigevuot ei pahaksi mieleksi ole icestäh selgie dielo, ei ni tiällä Suomessa hos kuin myö tahtozimma duumaija.”

Anneli Sarhimaan mugah barometri ozutti, jotta karjalan kieli Suomessa on kriittizesti varavonalaine kieli, a pozitiiviziegi merkie on, ezimerkiksi se, jotta Suomessa on nygöi nuorie perehie, kumbazissa tahotah siirdiä karjalan kieldä lapsilla, da 50-60-vuodizien sugupolvi on tulluh aktiivizemmaksi kielidieloloiissa. Yksikai monenmoista ongelmuaigi on.

Suurimbie ongelmie on karjalua aktiivizesti käyttävien vähäzys suhteheassa niilöih, kumbazet kieldä maltetah. ”Kieli ei kuole sentäh, gu net kumbazet vielä ei sidä malta, ei opassuta sih, ga sentäh, jotta net, kumbazet maltehtah, ei käytetä sidä.” Karjalankielizien karjalazien lapsilta on monen sugupolven aijan viedy heijän oigevus ezivanhembien kieleh. Juuri nygöi on jälgimäne mahto andua se oigevus heillä järeilleh. Riina Ylönen da Ari Burtsoff molemmat paisah omassa pereheessä lapsilla karjalaksi. Ylönen saneli siidä, kuin hiän lapsen kera on suanuh kuulla kyzymistä paistahgo hyö saamen libo eestin kieldä, toizien mielestä heijän kieli on ”siansaksaa”. Ylönen ei taho, gu karjalankielizet lapset alalleh alistetah kogemuksella, jotta heijän paistuo kieldä ei ole olemassa da se vain sentäh, gu heijän kodimuassa vielägi rahvas on tiedämätöin karjalan kielestä. Burtsoff oli yhtä mielä siidä, jotta karjalankielizien pidä suaha nägyö, pidä suaha ohjelmua karjalaksi, päiväykodie da muga ielleh. ”Konza näidä suamma, on ruajettagi karjalaksi da vielä enämbi rubiemma omua kieldä opastumah. Nenga levenöy kielen käyt-

töaloveh da kielestä tulou oigie kieli, ku sillä olis käyttö kaikilla yhteskunnan alovehilla, ruadien kielenägi. Karjala ei sua jähä vain moizeksi kodi- libo harrassuskieleksi.”

Päivän aigua monissa paginoissa nouzi ezih huolvavuu vielä pienemmäksi. ”Yhteizön sižäizet jännitettah revitäh karjalankielistä yhteizyö tavalla, kumbane huolevuttuu minuo syvästi” Anneli Sarhima sanoi. Päivän aigua paissuot Karjalan sivistysseuran da Karjalan kielen seuran paginanvedä jät painotettih ku seurat tahotah kannattua kaikkie karjalan kielen murdehie. Anneli Sarhima saneli omista kogemuksista eri konferenssioissa, kumbazissa hiän oli paisuuh virganiekkoin kera da ministeritazollagi nähäh ongelmansa se, gu saman vähemistön piiristä monda tahuo pakitah dengua saamoista lähtehestä. ”Nägizin ainavona mahtona sen, jotta karjalajärjessöt ruattas tässä yhdessä rindamassa”, Sarhima sanoi. Arhijepiskoppa Leo painotti gu tarvittah yhteisruadien hengie. ”Gu ruvennemma riidelemäh, kaikki kuaduu”.

Maria Käbäri

Tänä vuvvennu vietetäh E.V. Ahtian 150-vuozipruazniekkua

Edvard Vilhelm Ahtia

Vuodeh 1892 Starck (12.11.1867 – 15.3.1953), roih ruočinkielizeh pereheh Dragsvikas. Häi rodih innokas karjalan kielen tutkii, kehittäi da ezivojuiči, kudaman piämiäränny oli kehtittä karjalan kieleh niškoi oma, anukselazih murdehien perustu kirjukielii. Hänen omassah ezitysty kirjukielekse ei yhtellä hyväksytty 1930-luvun ebätirpaččulois ololois, vaiku kirjukielidielo otettih paginakse suomenkarjalazien keskes uvvesah vaste 1980-luvun lopul ven’ankarjalazien ezimerkin suavutukses. Ahtia oli aigan lās ainavo karjalan kielen tutkii da aktivistu, kudai ellendi karjalankielizen suul-

lizen kirjalližuon arvon. Se ei olluh vaiku ruohkuaineh tuomenkielizeh ”rahvahanruonohuh” näh, vai oli ihan moizennu muailman rikkahimih kuulujua suulistu perindehty. Sikse häi redaktiiruiči kaksigi kirjua, kudamien luaduzii ei puaksuh jullata nygyajannugi li tovellistu karjalankielisty rahvahanruonohuttu: *Rahvahan kandeled* da *Midä lanletah da sanellah* rahvas. Jälgimästy nikonzu ei jullattu, ga Rahvahan Kandeled piäzi ilmah vuvvennu 1922 da uvvessah vuvvennu 2015 meijän seuran jullatunnu tiražannu. Keräilemäs on kerdouja da liiriellisty ruonohuttu, itkuvirzilo, pajoloi, suarnoi, loihietah, sananpolvii, arbituksii da muudu tämänluadustu perindehty.

Ahtian karjer tutkijan- nu oli ainavoluaduine. Häi keräi Suomen da Ven’an Karjalas ylivoimazeh eniten karjalankielizii sanoi (210 000 sanalippuu), kudamis suuri oza jullattih vuozinnu 1968 – 2005 Suomelas-Urgilazen Seuran ilmah piästetys kuuziozazes Karjalan Kielen Sanakirjas. Meijän seura on jullannuh Ahtian vuvvennu 1936 ilmah piästetyn Karjalan kieliovin faksimilen vuvvennu 2009. Ahtian käzikirjutukset *Karjalan kieliovin lauseoppi* da *Jobto-oppi* seura julgai vuvvennu 2014.

Pruazniekkuvuvven kunivokse Karjalan Kielen Seura piästäy ilmah kaksii knigastu. Toizes on Ahtian alan lehtilöih kirjutettuloi kirjutuksii da toizes Karjalai-

suuden ystävät -lehtes jullattuloi juttuloi. Seuran vuvven 2018 kalendarisigi tiemanu on E.V. Ahtia. Sit jullatah näytehii hänen tevokses Rahvahan Kandeled.

Praudukomissii tutkiu Norjas saamilazien da kveenilöin repressien

Jiämeren rannikol

Ruujah libo Finnmarkah on tulluh muahmuuttajii Suomespäi kalua pyydämäh da elämäh ainosgi 1700-luvul lähtijien. Enne heidy alovehel eli aivengi saamelazii da norjalazii.

Äijäl Varanginjordan hierul on nimi kolmel kielel. Vesisaari (fotokuvas), Vuoreija, Kallijoki. Eräs hierulois on Annijoki, saamekse Annejohka da norjakse Vestre Jakobselv.

Suomelazii siirdolazii da heijän jälgipolvie on kučuttu ruujansuomelazikse da heijän paistus norjan

kieles vaikuttehii suannuttu murrehtu ruujansuomelakse. Nygöi hyö kučutah omua icčie kveenilöikse, hos se oli alun perin kiuzunimi.

Kveenilöin paistuu ruujansuomie pietäh nygöi kveenin kielenny da sidä voi opastu Tromssan yliopistos.

Suomekse pagizemine kiellettih

Voinua enne suomalazii pagizemine daže kiellettih školis.

Školis ei enne olluh lučubua paista kveenikse. Ku kentah pagizi kveenikse libo

suomekse, opastai sanoi, ku školas paistah norjakse.

Saamilazil da kveenilöil on skačkeri mustoloi da traumoi norjalastamizes. Hyö ollah vuozii vuajittu Norjan valdivol praudukomissiedu. Jälgimäi mennyt kezäkuus Norjan suuren suvvon enimestö piätti saamilazien da kveenilöin norjalastamistu da valdivon viärinkäyttämizii tutkijan praudukomissien perustandas.

Piäminstrupuoloveh konservatiivine Høyre da oigelistopopulistine progressupuoloveh vastustettih. Komissien oigevuzis da nimien sanomizes piätetäh jällembäči. Trygg Jakola Ruujan Kveenilöis sanoi, komissien tulemine on targei azii.

Meile se on olluh targei dielo. Vuoziluguh myö olemmo sanonuh Norjan halliçuksele, ku meil pidäy suaha praudukomissii. En tiijä midä on tapahtunuh, mindäh kentah ei tahto olla kveeni? Midäbo historii sanelou meile norjalastamizes?

Suomes da Ruočis sežo nou Varangin muzien johtai Kaisa Maliniemi.

Kveenimuzies ečitäh identitiettua

Vezisuarel oli vahnu kveenitaloi Tuomai-nengärden on muzei i sežo sen rinnal olii bakeri libo pekarn’u. Varangin muzies da sih kuulujas Ruijan kveenimuzies on levei näytetely kveenilöin histories.

Vägi äijät näytekku komissien tulemine on targei azii. Meile se on olluh targei dielo. Vuoziluguh myö olemmo sanonuh Norjan halliçuksele, ku meil pidäy suaha praudukomissii. En tiijä midä on tapahtunuh, mindäh kentah ei tahto olla kveeni? Midäbo historii sanelou meile norjalastamizes?

Mennyt vuozikymmeninny Norjan valdivo on kohendannuh saamilazien stuatussua i sežo ruujansuomelazien kveenilöin stuatussua on kohendettu. Perusškolas on oigevus kolmeh urokkah suomen- libo kveenin kieldy nedälis. Trygg Jakolan mugah kveenilöin icentundo vähitellen paranou.

Nygöi ristikanzat kohatavutah enämbäl pozitiivizesti sih, ku hyö ollah kveeni i paistah da ellente-däh kveenin kielekse. Minä duumaičen, ku 20-30 vuvven mendyy vojah ristikanzat sanou: minä olen kveeni da se on ylen hyvä!

Nygöi ristikanzat kohatavutah enämbäl pozitiivizesti sih, ku hyö ollah kveeni i paistah da ellente-däh kveenin kielekse. Minä duumaičen, ku 20-30 vuvven mendyy vojah ristikanzat sanou: minä olen kveeni da se on ylen hyvä!

Kižin elävy simvolu

Fotokuva: Karjalan Sanomat / Kižin muzei

Kižin suaren ruskei kaži on turistoin mieles puaksuh mieläkiinnittävämbi kui puuhizet rakendukset. Kaži on elänyh suarel yli viizitostu vuottu da sidä pietäh suaren simvolannu.

Suarele tulijat turistat ylen puaksuh kiinnitetäh huomavo ruskieh kažih, kudai eläy suarel ymbäri vuvven.

Kaži vuottau turistoi portas libo muzien alovehel joga päiviä, kerdou muzien giidu Viktoria Timina. Turistat ainos tahtotah fotografiruujia kažii, da puaksuh rodieu muga, ku gost’at ei kuunnella gidan paginua, konzu hyö vaiku kažii kačellah, jatkau Timina.

Kaži gidat ei yhtellä olla nikonzu vastavuttu kažinke. Jelena Panasik, kudai ruadoi gidannu kaksii vuottu, ei ni yhty tundenuh kažii. Turistat pakittih händy kerdomah täs kuuluzas elätis, ga Panasik ei maltanuh sanella. Hänen mugah olis olluh mieläkiinnittävämbiä kerdou puuarhitektuuras eigo kažis, kudmas ei hänen mieles maksanuh kerdou.

Äijät turistat duumaijah eri luaduh. Olga Hlebnikova on ajanuh eri paikois da nähnyh äijän nähtävöyksii. Monis paikois on hänen mugah olluh kažiloi da rahvas ainos huomatah heidy.

–Kaži mustoitau minuu minun omas kodipaikas, sanou Hlebnikova.

Kaži vuottau turistoi portas libo muzien alovehel joga päiviä, kerdou muzien giidu Viktoria Timina. Turistat ainos tahtotah fotografiruujia kažii, da puaksuh rodieu muga, ku gost’at ei kuunnella gidan paginua, konzu hyö vaiku kažii kačellah, jatkau Timina.

Äijät turistat duumaijah eri luaduh. Olga Hlebnikova on ajanuh eri paikois da nähnyh äijän nähtävöyksii. Monis paikois on hänen mugah olluh kažiloi da rahvas ainos huomatah heidy.

–Kaži mustoitau minuu minun omas kodipaikas, sanou Hlebnikova. Lähte: Margarita Pekonen, Karjalan Sanomat

Karjalan Kielen Seuran uuzii julgavoloi

Tänä sygzyzn piäzöy ilmah monii uuzii karjalankielizii kirjoi da tetrattiloi. Ligakuul piäzöy ilmah ven’an- da suomenkarjalazien yhteisruavonnu L’udmila Mehedin kirjutettu da Kira Karinenan kuvitettu suarnukirju Suarnastu lapsih näh. Tevoksen on karjalakse kiändännyh Natalia Giloeva da verstaičuksen on luadinuh Armi Jaloniemi.

Terväh sen jälgeh piästäh ilmah Natalia Giloevan kiännetyt sanastotetratit Hoidosanasto da Einehsanasto kui ihan tavallizien karjalankielizien käyttöh muga i kielen elvyttäjien, kiändäjien, opastujien dai enne kaikkie hoido- da gastronomi-

aloin ammattilazien avukse. Samoih aigoih jullatah keräilemy Zinaida Dubininan kiännettylöi pajoloi.

Tetratis on perindehelizien pajoloin ližakse sežo maltajen kiännettylöi ven’alazii da suomelazii šlageruloi. Vähazel myöhembä jullatah vie keräilemy Dubininan enne julguamatomii runoloi.

Liga-kylmykuun vaihtos piäzöygi sit ilmah vuvven 2018 Karjalaine kalenduaru. Armi Jaloniemi planiiruinnuh da luadinuh verstaičuksen kalenduaran,

da sen tiemannu on karjalaine rahvahanruonoh E.V.Ahtian 150-vuozipruazniekan kunnivokse.

Kylmykuus piäzöy ilmah sežo Aleksandr Kräkkijevan mustelma- da runokirju Ogahakas taival. Anuksespäi Helsingih erähii vuozii tagaperin omassah eloiipaikan vaihtanuh Kräk-kijev tiijusti nevvostovalan ahtisteluvuvvet da 1930 – 1980-luguloil da sanelou mieleh painujah kuibo karjalazii alendettih vuozikymmenien aijan ainos 2000-luvule suate. Kylmykuus jullatah sežo jo hätken vuotettu Arhijepiskoppu Leon Mustelmat II.

Tiluumizet da tiijustelut: Seuran Jovensuun toimistos tel. 044 500 2215, kirsti.karhinen@karjal.fi libo Helsingin toimistos tel. 0400 246 266, pertti.lampi@gmail.com Ližätiedoloi andau Pertti Lampi

Kaheksa käsky kahtekse kielek- se!

Arhijepiskoppu Leon uuzin, omassah pienele vellele Paulile omistettu runotevos Katso eteesi, ylös ja korkealle – Kačo edeh, yläh da korgiel jatkau iellembäzen runotevoksen tiemua temmaten omassah lugijan arvokkahale syväinpuolizen matkale.

Kaksikieline – suomekse da karjalakse – nygyrunohuon tevos kerävvy 175 runos. Niilöis jogahizes on kui omas ičes ymbäri hyviä energiady andajua muga i syväinpuolistu tunduo lujendavii ajatuksii. Mibo on ristikanzan, mibo hänen omassah ruadoloin vastus? Mittuzes duumujulas vieröy nygyristikanzu, kudai duumien- da ruadoloinke omassah endizii ristikanzoi viizahembannu jättäy omassah jälleen tulijoile sugupolvile? Mindäh jälgi äijälgi ei kannata kerran luonnonkaunehukse luajitun meijän muailman yhtenäztyty?

Runoilijan iäni sanelou muutostahtuo: Muuttua meijän oma ruado toizekse libo muuttua hos meijän duumat toizekse, myödymielizembäkse. Jogahine meis on – tahtommo libo emmo – toine toizele ezimerki kui hyvä muga i pahas. Kaheksa käsky ohjavokse; runon syväindös olii pakičus imperatiivas kandua vastus. Kyzymys on meijän rohkevukse,

meijän omas vastuollizes päätökses lunnastua meijän vellallizus, ku jogahine meijän ruattu ruado vaikuttau meijän da toiziengi ruadoloih.

Yksi sana voibi olla tarbehekse, se voibi olla: andieksel! loppupuolel kontsentriruiččou kogo tevoksen syväindön gumanizman eetikakse. Kui bo vaikutetah tovelline prosken'n'u da hyvät sanat ristikanzoin välilöih! Net sego kannatetah sego murendetah da rikotah meidy. Kogomuailmallizis dielolois sežo on kyzymys nägökannois, tärgevimis dieloloisgi ei ole ydimenny hädä dengas eigo tavarois vaigu nägökannois, kui runoloin keskikohutu ozuttau. ”Mi on muailmas kallis, mi huovis” libo ”Ristikanzu on hävitännyh luonduo yhtel tiedy omua ičče”.

Pienigi muutos nägökanas on tärgei, se ijättäy muutoksen ydimen orahale. ”Ärzykkehen da reaktisen välis on pieni tila, sit on meijän valdu vallita meijän reaktiset, meijän oma vällys da meijän mahtollizuot kazvoh”, on kontsentrinuinnuh Viktor Frankl. Ristikanzoin yhtelaskiettuloin ruadoloin summu, kogo yhteiskunnan duumien summu on tietynlaine sulatuspäčči. Ristikanzoin yhtelaskiettuloin ruadoloin summu kerävvy hyvikse da nerokkahikse tulevazuon nägymikse, ga sežo pahoikse da tolkuttomikse vahingoloikse – daže perindökse meijän lapsile. Paras on kuunnella monenmoizii iäni – kui lähimäizien muga i ymbäröijän muailman iäni – ku ymbäristökatastroffoin kovah murjottuu luomukundua on, voi sanuo mahtotoi suaja järilleh omassah ruajun jyttyzeh olotilah ilmai, ku rahvaskundu da yksilöt enzimäi suadas järilleh ruaju omas ičes! Runo ”Rakastat

rauhua da hil'p'azuttu” kyzyy, ongo sinun sielu nikelle tarbehelline sit huolimattah, ku ristikanzu on kogonazus da ”Allus oli Sana da sana oli Jumalalluo. Konzu avuan suun, ongo iäni ”se minun syväimen iäni ičentunnon vai egojizman”, ku emmo kuulle sit eruo, emmo tiijä tottu. Lijastaitukkuloim ymbäröityl luomukunnal on ylen läylen da se oksendau meijän ies. Jällel jääjät kymene kyzymysty kaijutah!

Runotevoksen hämmästys ei peity sih, ku hengelline paimoi, arhijepiskoppu Leo, ei runosyväindösgi ”zebran jyttyh piässyh eroh omissh junolois”, vaiku hänel pidäy sanan väil pidiä huoldu omassah harhailijas joukos. Konzu runohus on kuvalline taijonlaji, tiijustai teroittau sit täs olijan herkyön, malton syvetä tunduelokseh dai taijon azetella sanat eläväh da selgieh sanondurikkahien da ilmekkähien kuvien muvvos. Kui kyvykkähän pagizijannu muga i kirjallizen sanondan maltajannu arhijepiskoppu Leo on maltanuh sežo omissh runolois sanoinke vangita kogomuailmallizeh vaikuttajien suurien dieloloin problematiekkua pienen ristikanzan nägökulmas. Tutkimusmatkan tulos nenga kui taričimel on laitettu meijän edeh: ezimerkikse runos ”Muailman suuris zualois” Pienien ristikanzoin duumajes suurii dieloloi omassah pienes nägökulmas. Najivnosmah kaldavujan omassah kielikuvan avul runo ylen hyvin avuau omassah lugijale tevoksen syväindörealizmaa da toibuu duumaiččemah muuttuugo ristikanzu, midä muutoksii ezimerkikse jälgimäzen suan vuvven aigua ristikanzoin ajatustoimindas on tapahtunnuh. Ongon aino mahtollizus ”kirguo, riekhiekseh da olla upr'uamoi” ku nähtä eloksen iärettö-

mys. Runoilii Eino Leinon kynäs on jo vuvvennu 1898 roinnuh läs yhtenijtytyne runo, täyzi romantiekallistu tahtuo: ku ”jogahizele oma oza” rois da vardoiččis ”muadu da höyhenposteliloil maguajii muan suuri”, sidä, ku elokses kai menis hyväh puoleh.

Arhijepiskoppu Leon uuzimas runotevoksen Katso eteesi, ylös ja korkealle – Kačo edeh, yläh da korgiel, hämmästys on jogahizel sivul da tevokkahimillah voimu on čikarnois karjalankielizis sanondois: sanois on vaiku vähäzel – rouno ku edeh, yläh da korgiel kačcomine olis elegantnoin kanzikuvan tabah pyhkinyh iäre kaiken tarbehettoman. Jällele jännyöt kaheksa käsky jätetäh sidägi vägevembi jälgi meile ja meijän jälgeh tulijoile!

Sirkka Vepsä

Kandomuani sinä

Muailman muuzikan keskus – Global Music Centre on jullannuh omassah kentytallendehuardehis vuozinnu 2003 da 2005 Anuksen Karjalas tallennettuloi itkuvirzilöi da pajoloi. Tagaperätutkimuksen luadii tutkii, säveldäi Ilpo Saastamoinen, da häi sežo kävyi Karjalas tallendamah itkuvirret da pajot muuzikan tallendamah Kari Hakalanke. Tallendamizet luajittih Immalas, Yllözes, Kuittizes, Kuujär-

vel da Mekrijärvel. Tuotandoh suadih tugie Suomen Kul'ttuurufondaspäi.

Tämä julgavo ezittelöy kerätys ainehistos 16 itkuvirrtty libo muudu pajuo. Analiziat 32 sivun piduhizeh tekstulitehheh ollah kirjutettu tutkijat Eila Stepanova, PhD da Frog, PhD, sego muzikantu, säveldäi Liisa Matveinen.

Liisa Matveinen kommentiruiči julgavou nenga: ”Kyzymykses on ainavoluaduine julgavo vie 2000-luvul eläjäs iänel itkemizen perindehes. Itkuvirzisanasto on vähäzen uvvistunnuh, ga novvattau yhteläh perindehellizen iänel itkemizen stiil'ukeinoloit’

Eila Stepanova tovendau jullatun ainehiston merkičykses: ”Aihehes mielidy kiinnitännyöl da sidä tutkijal ei tarviče kävvä arhiivah libo ajua loitos, ku löydäs ylen hyviä suullistu runohuttu sežo 2000-luvul. Kyzymykses oljas keräilemäs itkuvirzilöi da muudu pajatettuu perindehty voibi nähtä suuren katkiemattoman kogonazuon, ellendyksii arhiivois säilytettävän perindehenke.”

Ilpo Saastamoisen itkuvirzianalizoih voibi tunnustuo hänen omassah level kodisivustol:

www.ilposaastamoinen.fi/esitelmaet-b/2000-luku-b/itku-impro

Kandomuani sinä -ainehisto on jullattu digitalizennu. Sen voibi täyttii Muailman muuzikan keskuksen verkolaikas:

www.globalmusic.fi/fi/kandomuani-sina-you-my-dear-carried-one-digilataus

Julgavo on anglien kielekse, itkuvirret, molitvat da pajot on kirjutettu paberile alguperäzil kielil.

Lähde da fotokuva:

M.A.Castrénan seuran tiijoitus